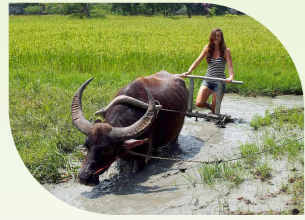

วัว-ควาย มิตรแท้ชาวอาเซียน

“วัว-ควาย” เป็นมิตรแท้คู่ใจชาวอาเซียน ดังปรากฏหลักฐานที่บ่งชี้ถึงความสัมพันธ์กับมนุษย์อย่างแนบแน่นมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ และด้วยภูมิปัญญาของชาวอาเซียนก็ได้สังเกตเห็นถึงความแตกต่างของพฤติกรรมและนิสัย จึงนำวัวและควายมาใช้งานได้อย่างเหมาะสม

“ควาย” มีหลักฐานความสัมพันธ์กับมนุษย์มายาวนาน นักโบราณคดีค้นพบการฝังโครงกระดูกมนุษย์ร่วมกับกระดูกควายเมื่อ 3,000 ปีมาแล้ว ที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี หลักฐานนี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างมนุษย์และควาย อีกทั้งยังสันนิษฐานได้ว่าจะต้องเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์มากในยุคนั้น

ควายปลัก (Swamp Buffalo) ควายแม่น้ำ (River Buffalo)

“ควายกับการทำนา” ควายขึ้นชื่อการนอนแช่โคลน หรือนอนแช่น้ำเมื่ออากาศร้อน กลุ่มสายพันธุ์หลักที่นิยมนำมาใช้แรงงาน เป็น “ควายปลัก (Swamp Buffalo)” หรือ “ควายแม่น้ำ (River Buffalo)” ซึ่งได้รับความนิยมในการเลี้ยงเพื่อการ “ทำนาในพื้นที่ลุ่มน้ำ”

ภาพเขียนสีที่ผาหมอนน้อย อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี สันนิษฐานว่าเป็นภาพ การเพาะปลูกข้าว หรือภาพของควายไถนา สืบถึงว่าเป็นการทำนาแบบนาดำอายุราว 2,500 - 3,000 ปี

“ควาย” กับประเพณีเฉลิมฉลองเทศกาลการทำนา

พิธีสู่วัวควาย หรือ อ้อขวัญควาย ประเทศไทย

เป็นพิธีเพื่อเตือนใจให้ระลึกถึงบุญคุณของควาย ที่ให้แรงงานในการไถนา และเป็นการขอขมาในสิ่งที่ได้ล่วงเกินไป ดังนั้นผู้ที่ทำพิธีจึงมักเป็นเจ้าของควายเอง

Do Son Buffalo Fighting Festival ประเทศเวียดนาม

เป็นความเชื่อของชาวโด้เซิน ประเทศเวียดนาม ว่าเทพผู้พิทักษ์แห่งความเจริญและความสุข ผู้นำมาซึ่งพืชพันธุ์ธัญญาหารอันอุดมสมบูรณ์นั้น ท่านมีความชื่นชอบในการแข่งขันควาย ดังนั้นแล้วชาวโด้เซิน จึงมีการจัดประเพณีการแข่งขันควายมาต่อเนื่องยาวนาน ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18

Pulilan Carabao Festival ประเทศฟิลิปปินส์

เป็นเทศกาลขอพรประจำปีของชาวเมืองพูลิลัน ในกรุงมะนิลา ในวันนี้ชาวบ้านจะตกแต่งควาย ด้วยสวดลายสีสันทันสวยงาม แล้วพาควายเดินขบวนไปยังโบสถ์เพื่อสักการะนักบุญ ซาน อีดิทรอ ขอพรให้ผลผลิตทางการเกษตรของพวกเขาอุดมสมบูรณ์

Barapan Kebo ประเทศอินโดนีเซีย

ประเพณีแข่งชิงควาย (Water Buffalo Chariot Races) บนท้องนา เพื่อเฉลิมฉลองฤดูกาลเพาะปลูกข้าวประจำปี ผู้ขับจะยืนบนโครงไม้รูปแบบเฉพาะตัวที่เทียมโดยควายสองตัว ความสนุกสุดมันคือผู้ขับจะต้องรักษามุดในการทรงตัว ซึ่งควายทั้ง 2 จะพัวรั้งด้วยความเร็วกว่า 30 ไมล์ต่อชั่วโมง

เหรียญสมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 12

“วัว” มีหลักฐานความสัมพันธ์กับมนุษย์มายาวนานไม่แพ้ควายนักโบราณคดีสามารถขุดค้นพบค้นพบเหรียญโบราณสมัย “ทวารวดี” ราวพุทธศตวรรษที่ 12 ได้ตามเมืองโบราณในภาคกลางของประเทศไทย รูปแบบของเหรียญมีด้านหนึ่งเป็นรูปแม่โคกับลูกโค อีกด้านหนึ่งมีภาษาปัลลวะระบุถึงยุคสมัย ทำให้นักโบราณคดีสันนิษฐานว่าเหรียญนี้อาจสะท้อนถึงการเป็น “สังคมเกษตรกรรม และการรู้จักใช้วัวและควาย เป็นแรงงานประกอบการไถนา”

“วัวกับการทำนา” วัวมีความแข็งแรง ทนทาน มีต่อมระบายเหงื่อมากกว่าควาย และไม่ชอบที่ชื้นแฉะ จึงได้รับความนิยมในการเลี้ยงเพื่อใช้ทำนาในพื้นที่ซึ่ง “ขาดการชลประทานและมีสภาพแห้งแล้ง” เช่น แล่งที่สูงทางภาคเหนือของประเทศไทย และพื้นที่เขตแห้งแล้ง (Dry Zone) แล่งพื้นที่ภาคกลางในเมียนมา

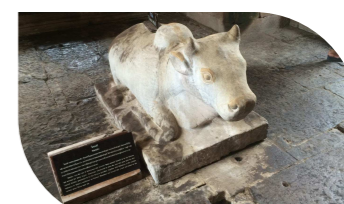
พระโคกับพิธีกรรมทางศาสนา

“พระโค” สัตว์ศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนา ใน “พิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ” ซึ่งเป็นพิธีทางพราหมณ์ “พระโค” จะมีบทบาทสำคัญในการทำพิธีแรกนา และเสี่ยงทายพืชพันธุ์ธัญญาหารที่จะอุดมสมบูรณ์ในฤดูการเพาะปลูก ซึ่งกำลังจะเริ่มต้นขึ้น

ในทางศาสนาพราหมณ์ “พระโค” ถือเป็นเทวดาผู้ทำหน้าที่เป็นพาหนะของพระอิศวร แสดงให้เห็นถึงความสามารถทั้งในด้านของการใช้แรงงานและความเข้มแข็ง นอกจากนี้ยังเป็นสัตว์เลี้ยง ที่พระกฤษณะและพระพลเทพดูแลซึ่งเปรียบได้ถึงความอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นในการประกอบพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ จึงได้กำหนดให้มีพระโคเพศผู้เข้าร่วมพิธีเสมอมาตั้งแต่รัชกาลที่ 1 เพื่อเป็น “ตัวแทนของความเข้มแข็งและความอุดมสมบูรณ์”

พิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

โคนนทิ ปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์

ด้วยความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว “มิตรแท้คู่ใจและเครื่องใช้คู่กายของชาวนา” จึงค่อย ๆ ผันสู่เครื่องยนต์กลไกซึ่งสามารถทำงานได้เร็วกว่าเดิมมาก อย่างไรก็ตามภาพของ “โค - กระบือ” ในท้องทุ่ง ก็ยังคงเป็นภาพที่ปรากฏให้เห็นอยู่ได้บ้างและเป็นภาพในความทรงจำอันงดงามของชาวอาเซียน

เรียบเรียงข้อมูลจาก

- พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระเกียรติ. “คน ข้าว นา ควาย ในวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”. โอเอส. ฟรินตังเฮาส์ จำกัด, 2556.
- กาญจนา โขชัยภูมิพราย และอลกรณณ์ จันสุข. “กิน อยู่ อย่างไร”. สำนักงานอุทยานการเรียนรู้, กรุงเทพฯ : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, 2552.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. “ข้าวปลาอาหารไทย ทำไม ? มาจากไหน”. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2551.
- อัญชลี สินธุสอน และพรพรรณ หงส์ไกร. “คนก่อนประวัติศาสตร์ บนดินแดนไทย”. กรุงเทพฯ : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, 2552.
- สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร “วัฒนธรรม ของประเทศสมาชิกอาเซียน”. กรุงเทพฯ, 2557.
- ลินด์ซีย์ ฟาลิวีย์ “การเกษตรไทย ผู้ชาวนานำข้ามสหัสวรรษ”. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2548.
- “กระบือพื้นเมือง”. สำนักพัฒนาพันธุ์สัตว์ กรมปศุสัตว์ (<http://breeding.dld.go.th/>).

นาขั้นบันไดบานาเวฟิลิปปินส์ นาขั้นบันไดบานาเวบนเกาะลูซอน ประเทศฟิลิปปินส์ เป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมโบราณที่สวยงาม เป็นตัวอย่างที่ดีของการทำเกษตรแบบยั่งยืน ด้วยวิธีการดั้งเดิม ถูกสร้างขึ้นสำหรับการเพาะปลูกข้าวโดยชนเผ่าอิฟูเกา (Ifugaos) ที่อพยพจากประเทศไต้หวัน เมื่อกว่า 2,000 ปีมาแล้วได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกโลก โดยองค์การยูเนสโก ในปี พ.ศ. 2538

นิทรรศการ พิธีอาเซียน ภาค 6 : ช้อ สายใยอาเซียน
A Journey Through ASEAN-part 6 : ASEAN Rice = ASEAN Life
59-08 / No. 07

พลศึกษา
โครงการกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ
สำนักงานอุทยานการเรียนรู้ (TK park) สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน)